

PALMKNIHY
knihy ve vaší dlaní

Občan don Quijote a jiné prózy

Vladislav
Vančura

OBSAH

Občan Don Quijote	6
Selské Vánoce	11
Pověťří	16
Výstřel	21
Začátek povídky nazvané Gilotina	29
Zvony mého kraje	34
Zbraslavská povídka o opatu Martinovi	37
Jak jsem se učil spisovatelem	48
Krčín	52
Kubula a Kuba Kubikula	61

Občan Don Quijote

Don Quijote a Sancho chodí doposud světem. Jednoho večera dorazili do hospody, která se nazývá U houkající sovy a leží na konci vesnice Alty poblíže Sevilly. V těch končinách vládl toho truchlivého času generál Franco, bylo to tedy za času povstání, kdy všelijaká cháska zapalovala statky a věšela poctivé sedláčky. V řečené vesnici obsadili Francovi vojáci všechny domy, jež zůstaly ušetřeny, a nikde nebylo volné postele. Don Quijote a Sancho projeli pustou vsí a marně se poptávali po noclehu. Tu si Sancho vzpomněl na zapadlou hospodu a vybídl rytíře, aby jej následoval.

„Milosti,“ řekl, když se blížili k Houkající sově, „dobře jste učinil, že jste se svěřil kroku mého osla, neboť je to nejchytřejší zvíře ze všech, jež stříhají ušima a hýkají. Mám-li mluvit pravdu, musím doznat, že právě on mi dal znamení, ucítiv v tom směru otýpku sena. Jeho zásluhou si tedy, Milosti, usteleme v teplé stáji, či chcete-li, v zámku; jeho zásluhou budeme spát nikoliv pod šibenicemi, ale v seně pod nádherným krovem, kde houkají sovy, či jak vy říkáte, v zámku pod malovaným stropem a za zpěvu sličných paní.“

„Dobrá,“ odpověděl don Quijote, „tvůj osel se zastavil, sesedni tedy a promluv s hospodským.“

„Chcete, Milosti, říci, abych pojednal s kastelánem?“ poznamenal opět zbrojnoš.

„Chci říci právě to, co říkám,“ odsekl don Quijote. „Je čas, příteli, abychom nazývali vše pravým jménem.“

Na ta slova vzhlédl Sancho s podivením na svého pána; zdálo se mu, že jej nepoznává. Když se prostáček dost na rytíře vynadával, svezl se s osla, a navléknuv si uzdu na loket, jal se bušiti do vrat. Sotva dopadly první rány, otevřelo se okno v průčelí a ze vrat vyběhla kopa vojáků. Všichni ti lidé se vrhli na Sancha a zasypali jej otázkami. Mluvili však cizím jazykem a zbrojnoš ani rytíř z nich nebyli moudří.

„Pomoz Pánbůh,“ řekl Sancho k svému pánu, když domluvil velitel cizích vojáků, „nerozumím ani zbla, ale podle šibenic, které jsme viděli, uhaduji, že se v tom chlapisku neskrývá nic dobrého. Obraťme se k němu zády, Milosti, a dovolte, ať mu Rosinanta a můj oslík zamávají na rozloučenou.“

Řka to, chtěl se moudrý Sancho poradit s Vaňkem a dral se do sedla. Ale dříve než zvedl koleno a dříve než jaksepatří uchopil oblouky, jala se ta cizí cháska bušiti do jeho břicha a strhla s koně i dona Quijota.

Sotva však Sancho spatřil svého pána na zemi, vjela do něho taková zuřivost a taková síla, že mu bylo hračkou vytrhnouti se svým trýznitelům. Když to provedl, dal se statečný zbrojnoš do křiku a volal: „Vy prachaso, vy šejdíři z děr, cožpak nepoznáváte, s kým máte čest? Jářku, je někde na světě hlupák, který by nevěděl, kdo je don Quijote de la Mancha?“

Když padlo to vznešené jméno, nastrkali si ti cizí vojáci ruce do kapes a z hloučku se vyhrabal jakýsi chlapík, který se narodil ve Španělsku a zároveň s cizinci sloužil Francovi. Ten člověk dovedl hovořit cizími jazyky a pravil: „Pane strážmistře, páni vojáci, vidím a poznávám, že ten starý ťulpas má pravdu. Masku, která stojí před vámi, je vskutku don Quijote. Pravda, je to hrabě z Nemanic, chroustá cibuli s česnekem a co živ neměl v hrsti čtyrák, ale nic naplat, je to pán, drží s pány a my mu tedy nemůžeme na kobytku.“

Potom mluvil řečený vzbouřenec s cizím strážmistrem o tom, jak je don Quijote ve Španělsku vážen a ctěn.

„Dobrá,“ odpověděl vposled voják, který si potrpěl na vzorné předky, „je-li to chlapisko modré krve, daruji mu život. Ať táhne do stodoly, ale přísámbohu, kdyby to snad byl vyzvědač a kdyby chtěl dávat nějaká znamení těm španělským čertům, rozkáži, aby mu hodili na krk oprátku.“

„Správně, pane strážmistře,“ pravil povstalec, který sloužil za tlumočníka, a když se pak dosyta vypovídal, odvedl dona Quijota se Sanchem na označené místo. „Slýchal jsem, že jste velice zábavný blázen a že váš sluha platí za vtipálka, jichž se vejde jen šest do

tuctu, proč však u všech všudy stále mlčíte?“ otázal se cestou strážce dona Quijota. Rytíř přešel otázku a nehnul ani brvou, ale Sancho, který byl dobrák od kosti, prohodil: „Na to ti odpovím, až budu mít ručnici, která ti visí na rameni.“

„A hleďme, hleďme! snad nejsi nějaký republikán?“

„Jsem!“ vykřikl Sancho a ušklíbl se, jako by si tropil žerty.

Za podobných hovorů došli všichni tři do stodoly. Tu požádal Francův povstalec dona Quijota, aby mu odevzdal své zbraně. Když se to stalo, zlomil rytířovo kopí na dva kusy, a vetknuv jeho meč do škvíry mezi dvěma trámy, učinil s ním totéž.

„Jakže,“ řekl si Sancho, „což se můj pán nebude bránit? Což v něm nevzkypí krev, cožpak strpí tu neuvěřitelnou pohanu?“

Don Quijote však nehnul ani prstem a nepronesl slova. Stál a rozhlížel se na všechny strany. Když pak jeho oči uvykly tmě a když zvedl hlavu vzhůru, spatřil oběsence, který se pootáčel na své oprátce.

„Ve jménu Boha Otce i Syna i Ducha svatého!“ vykřikl don Quijote a poznamenal se znamením kříže, „ve jménu svaté Trojice mi dovolu, abych sňal to tělo s trámu!“

„Pro mne a za mne,“ odpověděl Francův povstalec, „čiňte, co se vám líbí, ale vidím, že jsem se ve vás zmýlil a že za mnoho nestojíte. Pah, to mi mohl dáti rozum: suchý pán a břichatý sluha!“

„Když jsme již u sluhů,“ ozval se v tu chvíli Sancho, „nemohl bys mi říci, proč ses dal zverbovat k těm hrdlořezům?“

„Nech na hlavě! Nech na hlavě a buď rád, že ti ještě sedí na ramenou!“ Těmito slovy končil Francův povstalec rozhovor a měl se k odchodu.

Zatím don Quijote přistavil zednické kozy k místu, kde visel oběšenec, a зробiv jakési lešení, snesl mrtvolu a položil ji na otep slámy.

„Prisámbohu,“ vykřikl Sancho zhlédnuv její tvář, „vždyť je to dívka!“

„Je to Dulcinea,“ pravil don Quijote po chvíli mlčení. Řka to, přiklekl k její hlavě, jako to činíval za bláznovských časů, a setrval

bez pohnutí na kolenou, co by člověk odříkal dvakrát zdrávas. Když se pak sdostatek vynadával na tvář mrtvolý, obrátil se don Quijote k Francovu povstalcí s prosbou, aby mu řekl, čeho se ta nešťastnice dopustila a proč byla popravena.

„Ta holka,“ odpověděl Francův povstalec, „se postavila pánům vojákům a křičela jim do tváře: ‚Ať žije republikánské Španělsko! Ať žije španělský lid a svoboda!‘“

„Podobné provinění se trestá smrtí?“ otázal se opět don Quijote.

„To bych řekl!“ přisvědčil Francův povstalec, a sebrav zbytky kopí i rozlomený meč, zamířil k vrátkům.

„Nuže,“ vykřikl don Quijote a zastoupil tomu člověku cestu, „slyšte, co pravím! Slyšte, co vyznávám!“ Řka to, vyrval povstalcí ručnici a zahoukal mu do uší všechna ta slovíčka, za něž generál Franco rozdává oprátky.

Potom svázav povstalce a vpraviv mu do úst roubík, vyhoupl se don Quijote na koně a dal se v cval. Na rychlejší jízdu nebylo ani pomyšlení, neboť Rosinanta je od let chybná na přední nohy a Sanchův osel je pouhý chud'as, který podle hříčky, která se vnucuje, nemůže s cvalíkem leč cválati. Nicméně, když ujeli kus cesty a když za nimi utichla střelba, otázal se Sancho svého pána: „Milosti, nepřítel, kterého pronásledujeme, je za námi, a kdybych směl mluvit podle prostého rozumu, skoro bych řekl, že utíkáme.“

„Nech těch knižních obrátů, Sancho, a utíkejme rychleji,“ děl don Quijote. „Jsem si jist,“ dodal po chvíli, „že taková dvě chlapiska, jako jsme my, nemají práva padnout jen proto, aby dokázala svou statečnost. Jsem si jist, že jsme stvořeni pro něco lepšího.“

„Běda,“ naříkal Sancho a přerušil svým sténáním řeč Quijotovu, „vy sám, Milosti, nemůžete si zatajit, že prcháme, ale jak se tento útěk srovnává s pravidly našeho cechu? Co tomu řekne potulné rytířstvo?“

„Třesky plesky,“ děl don Quijote a zakázal si mluvit o rytířských rádech. „Ztratil jsem z přemíry jejich ušlechtilosti rozum,“ dodal po chvíli, „ale nízkost a zloba, kterou jsem viděl v posledních měsících, mi jej vrací.“

„Slýchávám,“ řekl opět Sancho hekaje podle poskoků osla, jemuž se celý svět podivuje, „slýchávám, že člověk nemá říkati hop, dokud nepřeskočí. Vy, Milosti, se již těšíte z návratu rozumu, ale právě před okamžikem jste zaměnil opět selskou holčici za Dulcineu. Můj zbrojnošský rozum mi totiž, Milosti, našeptává, že to byla prادلena.“

„Každá španělská dívka je Dulcinea!“ odpověděl don Quijote s vážností hodnou jeho obnoveného rozumu. „Každá Španělka je Dulcinea,“ opakoval don Quijote, „a každý Španěl je tak trošičku vladařem. Ty sám, Sancho, jsi osvědčil v té věci značnější vlohu než nějaké rozené kníže. Pro tento vladařský rys své povahy milují Španělé nad všechno svobodu a nesnášejí tyranie.“

„Tomu, Milosti, rozumím,“ řekl Sancho.

„Neříkej mi Milosti,“ ozval se opět don Quijote, „ale soudruhu. Oslovuj mě tím jménem a nermuť se, že utíkáme. Za tři dny dorazíme k republikánskému vojsku, a dá-li Bůh, osvědčíme svou statečnost. Cítím, že ta věc spočívá v kázni.“

Selské Vánoce

V Hrašticí, už je to hezkých pár let, žil sedlák. Jmenoval se Homola – Homola Václav. Byl tak trochu rozkřičený, ale jinak dobrotisko a hospodář, aby ho pohledal. Toť se ví, o chybičku není nikdy nouze, a tak si ten náš Václav rád zavdal a byl celý živý do muziky. – Jak někde vrzla basa, už tam letěl. Svatby, křtiny, hodování, procesí a pohřby jakbysmet ho náramně vábily. Zkrátka, kde se zpívalo a hrálo, byl Václav Homola všude nejprvnější.

Když pochovávali starého Kvasničku, foukal Václav štěbenec. A krásně! K nevypovědění! Muzikant za peníze by se musil na Václava pětkrát nastavit a ještě by nesebral takovou notu. Lidičky, lidičky, lidičky, jak ten chlap hrál „Na rozloučení, mé potěšení, pod okny máj ti vystavím“! Ne, kdo to neslyšel, ať se nemíchá do řeči o písničkách! Mladice tehdy brečely ažaž, a co dělaly baby, o tom je hanba mluvit! Pohřeb byl, jak se říká, důstojný, ale potom se věc trochu pokazila. Když byl Kvasnička pod drnem, zaskočila chasa do hospody. Slovo dalo slovo, spustily se veselé kousky a za chvíli byla celá šenkovna jedno dopuštění. Václav Homola vypil o nějaký žejdlík víc, a jak byl v ráži, bral muzikantům z rukou instrumenty. Kapelník, Jakub Jiránek, se na to škaredil a už bylo zle: popadl smyčec, srazil Václavovi s hlavy čepici a povídá:

„Co, ty mě budeš zahanbovat? Pětatřicet roků vyhrávám s vlastní bandou a teď mám slyšet, že jsem nějaký budižkničemu! Jářku, podívej se na talíř, kolik jsem vybral peněz!“

S odpuštěním: škvrnilo se tam – tento – pět krejcarů a nějaký šesták. Václav chtěl starému Jakubovi zalepit hubu a přihodil k tomu pakatýlku dvě zlatky. Zacinkaly náramně pěkně, ale co je to platné: čest je čest! Než se člověk mohl pomodlit otčenáš, spustil Jiránek znovu bandurskou. Byla z toho řežba. Z houslí lítaly třísky, basa chrupla jako chroust, trubky byly nadranc a na štěbenec si už taky nikdo nezapískal.

Taková škoda! Pane na nebi, to je konec živobytí! To je učiněný hrob – hepší! – Je to pravda! Jiránek se z toho nikdy nedostal. Víckrát si nevrzl. Do smrti si nesehnal bandu. Byl namydlen. Třel bídu s nouzí a nikdo neví, co ho víc mrzelo: hlad nebo ostuda?

Jakub to napřed tloukl, jak se dalo. Potom si pořídil kolovrátek a patnáct let chodil od čísla k číslu. – Ale začpak taková muzika stojí? Chudák stará se hanbil až do krve.

Za ten dlouhý čas Václav Homola také neomládl, jenže jíst dvakrát týdně maso a potírat si zobák husím sádlem, je, panečku, něco dočista jiného. To si člověk zachová jiskru; má dlouhý dech a může troubit do aleluja. A také ano! Václav Homola hrál na všech posvíceních a na každé pouti, až řinčela okna. Vedlo se mu dobře, a když měl na zádech sedm křížků, hádali lidé, že mu táhne šedesátka.

Jednou, před vánocemi, napsal Václav Homola svým dvěma synům, aby sebrali manželky a přijeli se s nimi podívat na svátky do Hraštice. Starý chtěl nevěstám, jak se říká, vytrít zrak. Chtěl jim ukázat, čemu se u nás říká svátky a pořádný oběd.

Homolovy nevěsty byly totiž sušinky. No, učiněná vyžlata. Čert ví, jak mohly načapat ženichy. – Stalo se to nejspíše v kostele.

Starší Homolův kluk dostal v Karlíně varhanické místo. Tehda se nehledělo na vysvědčení. Škola neškola, tady jsou varhany a ukaž, co jsi zač! Dá rozum, že Václavův syn měl muziku od malinkosti v prstech a že mohl spustit nějaké to týda-táda na černých klapkách jako na bílých. Když se do toho vložil, páni se popadali za nos. Kdepak! Kluk řezal mši svatou o všechno pryč. Když tedy nastoupil mladý Homola místo a když se rozhlédl po kruchtě, padly mu asi do oka dvě postarší slečinky. Musily tam chodit na číhanou. Napřed nic, vzadu nic, ale peněz, jářku, neuvěřitelných!

Ty dvě zuzany přišly do dvou měsíců pod čepec. Jedna si vzala pana varhaníka a druhá jeho bratra, takto šikovatele plukovní hudby. To udělaly terno! Krom těch zlaťáků byly, potvory, samá nuzota: lakomé, vysušené, a – aby to kat spral! – žádná neměla pro starého hospodáře ždíbec vážnosti.

Na Narození Páně, někdy ke třetí, stál Václav před stavením. Měl nový kabát a holínky se mu jen svítily. Tehdy bylo sněhu, abych nelhal, na metr. Padal pět dní. Když se závěj slehla, udeřily hromské mrazy. Člověk nemohl vystrčit hlavu ze vrat. A jít kus cesty? Páni zlatí, to byla pěkná chuť. Hraštické nádraží je na kopečku, a nepřejte si, jak to tam fouká!

Vlak byl už za horami, cesta jako by vymetl a hosté žádají.

Václav Homola chtěl jít už po svém a najednou vidí klopýtat od ovčína dva chlapy a dvě chudinky. A už ano, byli to oni. Bylo to Homolovic panstvo. Hejla na čenichu, sníh až za krkem; panebože, ti se zčinili! Starý Václav potřásl varhaníka na svém břichu, vlepil druhému synovi nějaké to políbení, ale se ženskými mluvil jen na půl huby. Jakápak řeč! Ledaže by odpovídal na šťouchance. Těch bylo dost. Varhaníkova žena chtěla starému vrazit, že jim neposlal na nádraží příležitost, a povídá:

„Tatínku, vy tady máte dobytčí mor, ne?“

A Václav nato:

„Mordhadry, nemluv mi o moru! Nemaľuj čerta na zeď, nech na hlavě, nestrkej nos do chlíva, nebo mi uhraneš dobytek.“

Potom povídá, že je jedna kobyla bosa a že bude kovat naostro až po svátcích.

No, když přišla večere, bylo všechno veselejší. Měli dvojí ryby, čtvrtičku piva, čaj s bábovkou a pamlsků dost a dost. Když se najedli, povolil si Václav límeček, popadl cello, kluci housle a mydlili až do půlnoci svaté písničky. Jsou zrovna v nejlepším – a tu máš! Hospodář zaťuká smyčcem na stůl, rozhlédne se a povídá:

„Jedna by spala, ale kdepak je, Francku, ta tvoje hrdlička?“

Potom si zapálil doutník, vylízl skleničku a hajdy do chléva. – Kdo by to řekl? Paní šikovatelová si prohlížela krmníka.

Na Boží hod chtěl jít Václav se svými syny a se snachami do kostela. Narazil se do zimníčku, vyprášil si čepici, a protože ženské nebyly ještě v pořádku, zaskočil k prasečímu chlévku. Kouká, rozhlíží se a – randěry krynděry! vepř má rypák ve škvíře pod